

могућности промишљања нових начина сарадње више аутора током истраживања и писања етнографија.

Свеукупно, ова књига, како каже Маркус у свом предговору, чини *online* светове и њихове становнике/учеснике исто тако доступним за примену етнографског метода на највишим стандардима праксе, као што су групе које постоје у физичком свету (Marcus, стр. xvii). Утолико пре, што у примени метода током истраживања и нема неке кључне разлике.

Литература:

Castronova, Edvard. 2007. *Exodus to the Virtual World: How Online Fun Is Changing Reality*. Palgrave Macmillan.

Гавриловић, Љиљана. 2015. "Антрополог у синтетичком свету". *Култура* 146: 104-118.

McGonigal, Jane. 2011. *Reality Is Broken: Why Games Make Us Better and How They Can Change the World*. London: The Penguin Press.

Pearce, Celia and Artemesia. 2009. *Communities of Play: Emergent Cultures in Multiplayer Games and Virtual Worlds*. Cambridge: The MIT Press.

Љиљана Гавриловић

Култура интимности: османско музичко наслеђе на Балкану

Risto Pekka Pennanen, Panagiotis C. Poluos and Apsasia Theodosiu, eds. *Ottoman Intimancies, Balkan Musical Realities*. Helsinki: Foundation of the Finnish Institute at Athens, 2013.

Последњих година појавио се велики број радова из различитих дисциплина, који се баве питањима конструисања и употребе османског наслеђа на Балкану. Велики број ових радова бавио се различитим промишљањима „балканизама“ и разумевањем Оријента и Окцидента у теоријском кључу који је понудио Едвард Саид (Said 2008) и одговорима на разнолике примене његове теорије оријентализма, које су, између осталих, разрадили Марија Тодорова (Todorova 2006), Милица Бакић Хејден (Bakić-Hayden 1995) и Милица Бакић Хејден Роберт Хејден (Bakić-Hayden and Hayden 1992). Међутим, мали број радова приступио је проблему „османског наслеђа“ из перспективе „културне интимности“, покушавајући да превазиђе дихотомiju између османског наслеђа и савремених балканских идентитета, те отвори поље за приступ овом проблему изван до сада понуђених категорија Еворопе и њене другости. Зборник радова „Османске интимности: балканске музичке реалности“ покушава да учини управо то. Користећи концепт „османске интимности“ и тако плурализујући и историзујући концепт (културне) интимности који је увео Мајкл Херцфелд (Hersfeld 2005), овај зборник отвара низ нових читања односа између Истока, Европе и Балкана (поготово у текстовима Аспазије Теодисију и Карол Силверман). Полазећи од става Мајкла Херцфелда да културна интимност укључује оне елементе „културног идентитета који се смат-

рају извором спољашње непријатности, али истовремено пружају члановима заједнице осећај сигурности због припадности друштву, осећај *присности* (мој италић) с основама моћи који обесправљеним људима у једном тренутку може дозволити изванредан степен креативне непослушности, а већ у следећем допринети успешном застрашивању“ (Hercfeld 2004: 20–21), аутори зборника су желели да укључе управо оне аспекте османског наслеђа, који креирају такву врсту културне интимности. Та питања укључују везу између прошлости, сећања и савременог културног идентитета балканских народа, проблеме повезаности и, коначно, промишљање самог појма културне интимности. Надовезујући се на Херцфелдов рад и користећи радове Лорен Берлант (Berlant 1998) и Александра Ћосева (Kiossev 2002), аутори предлажу померање од званичних дискурса, насталих у оквиру националних држава, и фокусирање на ванинституционалне и паннационалне интимности. Као што Теодосиу, Пулос и Пенанен наводе, „османски елементи који прожимају свакодневни простор искуства (на пример, симболичког, лингвистичког, музичког) балканске публике са којима се она повезује на интиман начин и од којег некад имају потребу да се дистанцирају у очима других, омогућава простор и за елаборацију и за поништавање балканског ексклузивитета“ (Theodosiou, Poulos and Pennanen 2013: xix). Полазећи од различитих „османских елемената“, аутори зборника покашавају да установе како се ови елементи конституишу, сачињавајући комплексне дискурсе представа и наратива о себи, нацији, Балкану и другима.

Зборник је изашао 2013. године у Хелсинкију, у издању Фондације Финског института у Атини, и настао је на основу радова презентованих на конференцији „Османска прошлост у балканској садашњини: музика и посредовање“, одржаној у Атини 2010. године на Одељењу за турске и савремене азијске студије (Department of Turkish and Modern Asian Studies) Универзитета у Атини, а у сарадњи са Финским институтом у Атини. Уредници зборника су Ристо Пека Пенанен (Risto Pekka Pennanen), Панајотис Полус (Panagiotis C. Poulos) и Аспазиа Теодосиу (Aspasia Theodosiou). Књига је подељена у три дела: „Музички свет империје и њена периферија“, „Отоманска прошлост, репрезентације и извођачке уметности“ и „Ехо османског света и савремени медијски простор“.

У књизи се могу уочити два основна приступа овој теми: историјски и етнографско-антрополошки. Први се односи на разматрање односа између прошлости и будућности, а други на проблеме посредовања – медијације и „интимности“. Тако се у првом делу књиге „Музички свет империје и њена периферија“ налазе углавном историјски радови. Рад Чема Бехара *Текст и сећање у османској/турској музичкој традицији* анализира улогу усменог преношења музике у османској традицији, посебно у Истанбулу. Бехаров текст показује да се први музички записи у Османском царству појављују прилично касно – тек негде од друге половине 19. века, те да је процес записивања и кодификовања османске музике ишао руку под руку са драматичним културним и политичким трансформацијама насталим у време распадања Османског царства и настанка турске републике. Истражујући однос између оралног и писаног музичког текста и доводећи

у питање „онтолошки статус `композитора` и његових (sic!) композиција“¹, Бехар разматра однос између Запада, Европе и Отоманског царства, те његовог наслеђа, показујућу сву сложеност ових, наизглед једноставних дихотомија.

Утицаји дугог отоманског деветанестог века на промене у музици, који су се, пре свега, изражавали кроз опозицију између модернизације и онога што је виђено као османско наслеђе, нису били ограничени само на Истанбул. Текстови Дарина Стефанова

(Darin Stephanov) и Риста Пека Пенана, (Risto Pekka Pennanen) односе се на музички живот изван великих империјалних центара. У тексту *Свечане песме за султана: културна интеграција кроз музику у време касног Османског царства, 1840–1860*, Стефанов анализира музику, текст и извођење песама које су писане у част султана у немуслиманским деловима царства, пре свега у Бугарској. Стефанов анализира локалне артикулације и разумевање концепта лојалности и припадности немуслиманског становништва, те лојалности централном ауторитету – османском цару. Ове песме настале су у време реформи Отоманског царства у периоду од 1839. до 1876. и показују начин на који се посредством њиховог извођења стварао заједнички интимни простор (у модерном значењу те речи). У тексту *Између султана и императора: политика и османска музика у хабсбуршкој Босни и Херцеговини 1878–1918*, Пенанен показује на који начин је аустроугарска управа користила музику за контролисање и регулисање својих односа са муслиманским становништвом Босне и Херцеговине. У овом историјском и културном контексту, западна (тј. аустроугарска музика) и османска музика постале су поље борбе за изражавање лојалности и преговарање између два империјална центра. Музика која се изводила на јавним приредбама и званичним скуповима постала је место преговарања и конструисања нових балканских националних идентитета, који су се почели помањати у другој половини 19. века.

У последњем поглављу првог дела, *Музичари немуслимани Истанбулу: између забележеног и интимног сећања*, Панајотис Ц. Пулос (Panagiotis C. Poulos) анализира процесе кроз које се конституише културни простор савременог „космополитског“ Истанбула. Полазећи од начина на који се у савременом Истанбулу „изводи“ музика „других“, Пулос показује како интимно искуство прошлости постаје део забележене историје. У срећном споју етнографских истраживања начина на који Истанбул своје отоманско наслеђе конституише као космополитско искуство града и историјске анализе канонизације истанбулске градске кафанске музике, Пулос показује како се селективне мапе сећања међусобно сукобљавају у изградњи савременог Истанбула.

Други део књиге *Османска прошлост, репрезентације и извођачке уметности* садржи два текста. Текст Татјане Марковић *Османска прошлост у садашњици романтичних опера: османски други у српској, хрватској и црногорској опери* и текст Невене Даковић и Марије Ћирић *Балкански венац: мултикултурни балкански идентитет у филмској музици*. Татјана Марковић упоређује четири српске и хрватске опере (Балканска царица: драма у три радње Николе I, књаза црногор-

¹ Бехаров текст показује јасно одсуство жена у кодификацији османске музичке традиције, али чине се да је то прошло незапажено од стране аутора текста, који без много коментара све време реферира на „комполиторе“.

ског, Дионизија де Сарно Сан Ђорђа, Никола Шубић Зрињски Ивана Зајца и На уранку Станислава Биничког и Кнез Иво од Семберије Исидора Бајића) с краја 19. и почетка 20. века, показујући начине на који је „оријентални други“ бивао конститутивни део изградње локалног идентитета. Невена Даковић и Марија Ћирић анализирају улогу музике Зорана Смијановића у филмовима Срђана Карановића, Мирс пољског цвећа, Петријин венац, Нешто између, Вирцина и Сјај у очима као средства помоћу ког се исказује амбивалнетна позиција Балкана као простора који је ни овде ни тамо, не само географски, већ и временски.

Трећи део зборника *Ехо османског света и савремени медијски простор* бави се савременом популарном музиком и садржи текстове Керол Силверман (Carol Silverman), Весе Куркеле (Vesa Kurkela) и Аспазије Теодосиу (Aspasia Theodosiou). Керол Силверман у свом тексту *Преговарање о „оријенталном“: Роми и политичка економија репрезентације у бугарском поп-фолку* анализира начине на који се ромски идентитет конституише и трансформише кроз популарни облик бугарске фолк-музике – чалгу. Силверман показује да чалга није само тачка спорења између бугарских интелектуалаца и националиста, с једне стране, и Рома, с друге, већ динаминчно поље преговарања на који утичу економски и политички аспекти музичког тржишта. Посебно анализирајући каријере Софије Маринове и Азиза, тепродукцију њихових музичких спотова, Керол Силверман показује начине на које се конструише низ маргиналних идентитета (етничких, родних, сексуалних и музичких) и преговара о њима.. Веса Куркела у тексту *Чалга тјуб: бугарска чалга на интернету* прати еволуцију овог музичког жанра, анализирајући промене у музичкој индустрији. Куркела показује путеве којима се чалга трансформисала од локалног жанра популарне културе до технокултуре светских размера. Текст Аспазије Теодосиу *Реперотар фантазија: Алатурк, арабеска и циганска музика* у грчком Епиру, анализира сложене процесе репрезентације ромских музичара у Паракаламосу, у северозападној Грчкој. Теодсиу нуди сложену и суптилну анализу процеса самоидентификације, који се не могу структурирати само око концепата брендирања и видљивости, које регулише тржиште кроз потрошњу представа о „блканским Циганима музичарима“. Ови процеси позиционарања и конструкције идентитета анализирани су кроз производњу и извођење „фантазија“ – „нежанра“, који преставља део инитимног музичког света еприских Рома. Посредством фантазија, ови музичари себе изграђују као „историјске субјекте“, чиме престају да буди објекти туђих репрезентација. Последњи текст зборника – *Замишљање Балкана, замишљање Европе: Балкански учесници на Песми Евровизије* Дерек Скота (Derek Scott) – бави се анализом евровизијског музичког такмичења. Скот анализира односе између локалног и европског идентитета, који су постали посебно важно питање са укључивањем источноевропских земаља у ово такмичење. Аутор показује да је последњих година „кемп“ постао кључни елемент репрезентације на Песми Евровизије, те да смо сведоци све веће глобалзације овог такмичења, које тако отвара могућности за истинску европску културну интеграцију, уместо а не фрагментације европске културе, како се то често интерпретира у европским медијима.

Зборник који је пред нама садржи разнолике текстове, који се међусобно разликују не само по природи истраживачког приступа (историјског, културолошког или антрополошког), већ и по природи теоријског приступа који користе. Тако су у супротности са идејама изнетим у уводу, неки од њих на ивици репродуковања бинарних опозиција између Оријента и Окцидента, Европе и Балкана као одели-

тих и јасно одвојених целина. Разумевање предмета етнографског истраживања као нечега што је везано за националне мањине, руралне пределе и магију често је део лаичких схватања, али се и на суптилнијем, академском нивоу могу репордуковати дихтомије између „примитивних и архаичних“ (Даковић и Ћирић 2013: 90) карактеристика неких људи и култура и њихових „савремених“, урбаних и европских пандана. Међутим, већина овде презнетованих текстова, поготово оних етнографски сложенијих, чини значајан допринос проучавању Балкана, музике и савремених процеса изградње културног идентитета.

Литература:

- Bakić-Hayden, Milica 1995. Nesting Orientalism: the Case of former Yugo-slavia. *Slavi Review* 54(4): 917–931.
- Bakić-Hayden, Milica and Robert Haiden. 1992. Orientalist Variations on the Theme “Balkans”: Symbolic Geography in Recent Yugoslav Cultural Politics. *Slavic Review* 51(1): 1–15.
- Berlant, Lauren. 1998. Intimacy: a Special Issue. *Critical Inquiry* 24(2): 281–288.
- Daković, Nevena and Marija Ćirić 2013. The Balkan Wreath: Multicultural Balkan Indentity in Film Music. In *Ottoman Intimancies, Balkan Musical Realities*, ed. R. P. Pennanen, P. C. Poulos and A. Theodosiou, 8797. Helsinki: Foundation of the Finnish Institute at Athens.
- Kiossev, Alexander 2002. The Dark Intimacy: Maps, Identities, Acts of Identification. In *Balkan as Metaphor: Between Globalization and Fragmentation*, ed. D. I. Bjelić and O. Savić, 165–190. Cambridge, MA and London: The MIT Press.
- Said, Edward. 2008. *Orijentalizam*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Theodosiou, Aspasia, Pagaiotis C. Poulos and Risto Pekka Pennanen. 2013. Introduction. In *Ottoman Intimancies, Balkan Musical Realities*, ed. R. P. Pennanen, P. C. Poulos and A. Theodosiou, vii–xxx. Helsinki: Foundation of the Finnish Institute at Athens,
- Todorova, Maria. 2006. *Imaginary Balkan*. Beograd: Biblioteka XX vek.

Марина Симић

Архиви безбедносних служби као етнографски терен

- Verdery, Katherine. 2014. *Secrets and Truths. Ethnography in the Archive of Romania’s Secret Police*. Budapest: Central European University Press. Str. 1–289.

Професорка Сити Универзитета у Њујорку Кетрин Вердери је била међу првим америчким антрополозима која је своју експертизу почела да гради у источној Европи бавећи се комунизмом и постсоцијалистичким друштвима. Просла-